

KOMPETENCE

PRO **DEMOKRATICKOU** KULTURU

Soužití rovných s rovnými
v kulturně rozmanitých
demokratických společnostech

Shrnutí

CENTRUM
OBČANSKÉHO
VZDĚLÁVÁNÍ

www.obcanskevzdelavani.cz

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

KOMPETENCE

PRO **DEMOKRATICKOU** KULTURU

Soužití rovných s rovnými
v kulturně rozmanitých
demokratických společnostech

Shrnutí

Rada Evropy

Za názory vyjádřené v tomto díle jsou zodpovědní autoři
a nemusí nutně vyjadřovat oficiální stanovisko Rady Evropy.

Překlad z anglického originálu
COMPETENCES FOR DEMOCRATIC CULTURE – Living together
as equals in culturally diverse democratic societies - Executive summary.

© Rada Evropy, březen 2016

Český překlad a redakce (C) Centrum občanského vzdělávání
FHS UK, duben 2017

www.obcanskevzdelavani.cz

Shrnutí

Tento dokument popisuje konceptuální model kompetencí^[1], které si musí občané^[2] osvojit, chtějí-li se účinně podílet na demokratické kultuře a chtějí-li pokojně žít s ostatními v kulturně rozmanitých demokratických společnostech. Naším záměrem je, aby byl model využíván při rozhodování a plánování v oblasti vzdělávání, kde pomůže formovat vzdělávací systémy, jež připraví žáky a studenty na život zodpovědných a respektujících demokratických občanů.

Dokument je rozdělen do sedmi kapitol.

V kapitole 1 jsou představeny vzdělávací cíle kompetenčního modelu. V této části rovněž vysvětlujeme, proč v daném kontextu volíme spojení „demokratická kultura“ spíše než „demokracie“: zdůrazňujeme tím skutečnost, že i když demokracie nemůže existovat bez demokratických institucí a zákonů, tyto instituce a zákony samotné nemohou fungovat, pokud nejsou zakotveny v demokratické kultuře, tedy v demokratických hodnotách, postojích a postupech. Kapitola 1 rovněž vysvětluje nevyhnutelnou provázanost^[3] demokratické kultury a mezikulturního dialogu v kulturně rozmanitých společnostech, neboť právě v těchto společnostech je mezikulturní dialog stěžejní pro začlenění všech občanů do demokratické diskuse a rozhodování.

Kapitoly 2 a 3 popisují některá východiska modelu. Kapitola 2 dále rozvíjí předpoklad, že bytí si občané musejí pro účinné zapojení do demokratické kultury osvojit řadu kompetencí, nejsou tyto kompetence samy o sobě dostatečné bez

[1] Definice dle rámcových vzdělávacích programů (RVP): Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. (pozn. redakce)

[2] V anglickém originále je použit pojem „learner“, který je v českém prostředí většinou chápán jen jako účastník formálního vzdělávání. V překladu proto používáme pojem „občané“, abychom zdůraznili obecnou platnost kompetenčního modelu.

[3] V anglickém originále „interdependence“.

patřičných institucionálních struktur. Jinými slovy: pro udržení demokratické kultury jsou zásadní jak samotné kompetence občanů, tak demokratické instituce. Kromě toho jsou pro demokratické zapojování všech občanů do společnosti nezbytná dodatečná opatření pro překonání sociálních nerovností a strukturálních znevýhodnění. Bez těchto opatření budou příslušníci znevýhodněných skupin v demokratických procesech přehlíženi bez ohledu na své kompetence.

V kapitole 3 vymezujeme pojem „kultura“, jak s ním v kompetenčním modelu pracujeme. Všechny kultury jsou vnitřně různorodé, soupeřící, dynamické a neustále se vyvíjející, a lidé utvářejí mnoho kultur, jež na sebe složitě působí. V této kapitole se rovněž věnujeme pojmu „mezikulturní“. Mezikulturní situace nastává tehdy, když jedinec vnímá jinou osobu či skupinu jako kulturně odlišnou. Mezikulturní dialog pak definujeme jako dialog, který vedou jedinci či skupiny, jež samy sebe vnímají jako příslušníky odlišných kultur. Všimáme si, že ačkoli je mezikulturní dialog nanejvýš důležitý pro rozvoj tolerance a pro podporu sociální soudržnosti v kulturně pestrých společnostech, je takový dialog za některých okolností mimořádně náročný a obtížný.

Kapitola 4 poté představuje pojem „kompetence“, jenž je v modelu rozpracován. Demokratická a mezikulturní kompetence je vymezena jako způsobilost zapojit odpovídající hodnoty, postoje, dovednosti, znalosti a porozumění se záměrem náležitě a účinně reagovat na požadavky, výzvy a příležitosti demokratických a mezikulturních situací. Kompetence chápeme jako dynamický proces, při němž způsobilý jedinec aktivně a účelně využívá souboru psychologických prostředků v reakci na nové okolnosti.

V kapitole 4 rovněž uvádíme, že vedle tohoto obecného a širokého užití výrazu „kompetence“ odkazujeme v daném dokumentu termínem „kompetence“ také na konkrétní prostředky jedince (tj. na konkrétní hodnoty, postoje, dovednosti, znalosti a porozumění), které zapojuje při demokratickém jednání. Jinými slovy, v daném pojetí je kompetence v obecném významu tvořena výběrem, použitím a organizací konkrétních schopností a také využitím těchto schopností vhodným, přizpůsobivým a dynamickým způsobem.

Kapitola 5 popisuje pracovní metodu, s níž jsme vybrali konkrétní kompetence zahrnuté do současného modelu. Stojí za připomenutí, že tento model nebyl vybudován na zelené louce. Naopak je zakotven v systematické analýze existujících kompetenčních modelů. Na základě podrobné analýzy jsme identifikovali 101 modelů, ze kterých byly nejprve vybrány jednotlivé kompetence a následně sdruženy do skupin podle podobnosti. To vedlo k odhalení 55 kompetencí vhodných k zařazení do modelu. Kvůli zkrácení seznamu kompetencí na únosnější délku jsme přijali některá principiální kritéria a pragmatická rozhodnutí, což vedlo k vytvoření modelu složeného z 20 schopností: tří skupin hodnot, šesti postojů, osmi dovedností a tří souborů znalostí a kritického porozumění. Předběžný návrh dokumentu následně prošel cyklem konzultací, do kterých se zapojili akademičtí odborníci, vyučující a tvůrci vzdělávacích postupů z různých zemí. Jejich zpětné vazby náš model výrazně podporovaly, zároveň nám poskytly cenné podněty pro dokončení modelu a tvorbu tohoto dokumentu.

20 kompetencí zahrnutých do modelu

Hodnoty

lidská důstojnost a lidská práva
kulturní rozmanitost
demokracie, spravedlnost,
čestnost, rovnost a právní stát

Postoje

otevřenost ke kulturní rozmanitosti
a k odlišným přesvědčením,
názorům a chování
respekt
občanská uvědomělost
odpovědnost
sebedůvěra
tolerance k nejednoznačnému

KOMPETENCE

Dovednosti

samostatné učení
analytické a kritické myšlení
aktivní naslouchání
empatie
flexibilita a přizpůsobivost
jazykové a komunikační dovednosti
spolupráce; řešení konfliktů

Znalosti a kritické porozumění

sobě samému
jazyku a komunikaci
světu: politiky, zákonů, lidských
práv, kultury, kultur, náboženství,
dějin, médií, ekonomik, životního
prostředí, udržitelnosti

Kapitola 6 popisuje výsledný model a nabízí detailní popis všech konkrétních hodnot, postojů, dovedností a znalostí, které umožňují jedinci účinně a náležitě se podílet na demokratické kultuře. Výše uvedený diagram tento model shrnuje, v následujícím rámečku pak uvádíme přehled všech 20 schopností a jejich stručný popis.

Kapitola 7 dokument uzavírá a zmiňuje dvě očekávání: že tento model bude užitečný pro rozhodování a plánování ve vzdělávání, a že podpoří mladé lidi jako samostatné společenské aktéry, schopné dosáhnout svých vlastních životních cílů v rámci vytyčeném demokratickými institucemi a úctou k lidským právům.

V příloze A je seznam zdrojů 101 kompetenčních modelů, které byly v projektu zkoumány. V příloze B uvádíme seznam 55 možných kompetencí rozpoznaných v těchto 101 modelech. V příloze C nabízíme další doporučenou literaturu nad rámec zdrojů uvedených v příloze A.

Přehled kompetencí, které jedinci umožňují se účinně a náležitě podílet na demokratické kultuře

Hodnoty

Hodnota^[4] lidské důstojnosti a lidských práv

Tato hodnota je založena na základním přesvědčení, že všechny lidské bytosti jsou si rovny, mají stejnou důstojnost, zasluhují si stejnou úctu, mají stejná lidská práva a základní svobody a podle toho by s nimi mělo být zacházeno.

Hodnota kulturní rozmanitosti

Tato hodnota je založena na přesvědčení, že odlišná kulturní příslušnost, kulturní rozmanitost a pluralita pohledů, perspektiv a chování by měla být kladně přijímána, uznávána a oceňována.

Hodnota demokracie, spravedlnosti, čestnosti, rovnosti a právního státu

Tato skupina hodnot je založena na základním přesvědčení, že společnosti by se měly řídit a být spravovány demokratickými postupy založenými na principech spravedlnosti, čestnosti, rovnosti a právního státu.

[4] V anglickém originále je u jednotlivých hodnot použito sloveso „valuing“, aby byl dán více důraz na jedince, který to či ono skutečně oceňuje. V češtině jsme však k tomuto slovesu nenašli vhodný ekvivalent, proto používáme slovo „hodnoty“ (values).

Postoje

Otevřenost ke kulturní rozmanitosti a k odlišným přesvědčením, názorům a chování

Otevřenost je postoj k lidem, které vnímáme jako příslušníky odlišných kultur, případně k přesvědčením, světonázorům a postupům, které se od našich vlastních liší. Zahrnuje citlivost vůči odlišným lidem či názorům a ochotu a zájem se o nich dozvědět více.

Respekt

Respekt spočívá v kladném přijetí a ocenění někoho či něčeho na základě uznání jejich vlastní hodnoty, ceny a významu. Pro účinný mezikulturní dialog a demokratickou kulturu je respekt k lidem s odlišnou kulturní příslušností či odlišnými názory a postupy zcela stěžejní.

Občanská uvědomělost

Občanská uvědomělost se vztahuje ke komunitě či společenské skupině, která je širší než bezprostřední kruh rodiny a přátel. Zahrnuje pocit příslušnosti k dané komunitě, ohled k ostatním členům, uvědomování si vlivu vlastního jednání na ostatní, sounáležitost s dalšími příslušníky komunity a vědomí závazků vůči dané komunitě.

Odpovědnost

Odpovědnost je postoj k vlastnímu jednání. Zahrnuje zvažování svého jednání, vytváření záměrů morálně přiměřeného jednání, uvědomělé provádění těchto záměrů a přijetí zodpovědnosti za jejich důsledky.

Sebedůvěra ^[5]

Sebedůvěra je postoj ke své osobě. Zahrnuje kladné přesvědčení o vlastní schopnosti konat tak, jak je nezbytné pro dosažení vytyčeného cíle, a rovněž důvěru, že dokážeme porozumět problémům, nalézt patřičné cesty k jejich řešení, vyhnout se překážkám a dosáhnout určité změny ve světě.

Tolerance k nejednoznačnému

Tolerance k nejednoznačnému vyjadřuje postoj k nejednoznačným situacím, které poskytují několik protichůdných interpretací. Zahrnuje pozitivní přijetí a konstruktivní jednání v takových situacích.

[5] V anglickém originále „self-efficacy“. Používá se též pojem „vědomí vlastní účinnosti“. (pozn. redakce)

Dovednosti

Samostatné učení

Samostatné učení pokrývá dovednosti nezbytné k vyhledávání, utřídění a zhodnocení vlastního vzdělávání se v souladu se svými nároky, samostatně a bez zásahu jiných lidí.

Analytické a kritické myšlení

Analytické a kritické myšlení představuje dovednosti potřebné k systematickému a logickému rozboru, hodnocení či posouzení libovolných podkladů (např. textů, argumentů, výkladů, problémů, událostí, zkušeností atd.).

Aktivní naslouchání

Aktivní naslouchání a pozorování jsou dovednosti nezbytné k rozpoznání a pochopení obsahu a formy sdělení, rovněž k rozpoznání a pochopení neverbálního chování lidí.

Empatie

Empatie je soubor dovedností potřebných pro pochopení myšlenek, přesvědčení, pocitů jiných lidí; jde o schopnost nahlížet svět jejich očima.

Flexibilita a přizpůsobivost

Flexibilita a přizpůsobivost jsou dovednosti nezbytné ke změně a úpravě vlastních myšlenek, pocitů nebo projevů tak, abychom dokázali účinně a vhodně reagovat na nové okolnosti.

Jazykové a komunikační dovednosti

Jazykové a komunikační dovednosti jsou nezbytným předpokladem k přiměřené a účinné komunikaci s lidmi hovořícími stejným nebo jiným jazykem, rovněž k možnosti působit jako prostředník mezi mluvčími různých jazyků.

Schopnost spolupráce

Schopnost spolupráce zahrnuje dovednosti nezbytné pro úspěšné podílení se na společných činnostech a úkolech, a také dovednosti, jak ostatní ke spolupráci podnítit.

Řešení konfliktů

Schopnosti potřebné pro pochopení, zvládnutí a odstranění konfliktů pokojným způsobem. Tyto dovednosti zahrnují směřování účastníků sporu k nejlepšímu a pro všechny strany přijatelnému výsledku.

Znalosti a kritické porozumění

Znalost a kritické porozumění sobě samému

Zahrnuje znalost a kritické pochopení svých myšlenek, přesvědčení, pocitů a motivací, vlastní kulturní příslušnosti a světonázoru.

Znalosti a kritické pochopení jazyka a komunikace

Zahrnuje znalost a kritické posouzení společensky přiměřených verbálních a neverbálních komunikačních zvyklostí v rámci používaného jazyka, účinků, jež mohou mít rozličné komunikační styly na ostatní lidi a také toho, jak každý jazyk vyjadřuje kulturně sdílené významy svým osobitým způsobem.

Znalosti a kritické pochopení světa

Zahrnuje rozsáhlý a komplexní soubor znalostí a kritického porozumění různým společenským oblastem včetně politiky, zákonů, lidských práv, kultury, kultur, náboženství, dějin, médií, ekonomik, životního prostředí a udržitelnosti.

Současná společnost uvnitř Evropy čelí mnoha výzvám, mezi které patří klesající volební účast, rostoucí nedůvěra v politiky, vysoká míra trestných činů motivovaných nenávisí k rasové, náboženské či kulturní příslušnosti, netolerance a předsudky vůči etnickým a náboženským menšinám a rostoucí podpora násilného extremismu. Tyto problémy ohrožují legitimitu demokratických institucí a pokojné soužití uvnitř Evropy.

Formální vzdělávání je klíčový nástroj, který nám může pomoci tyto výzvy zvládnout a překonat. Vhodné vzdělávací zdroje a postupy mohou posílit vazbu k demokracii, omezit nesnášenlivost a předsudky a snížit podporu násilného extremismu. Pro dosažení těchto cílů však učitelé potřebují vědět, na které demokratické schopnosti je nezbytné se ve vzdělávacím procesu zaměřit.

Rada Evropy proto navrhla nový kompetenční model, který občané potřebují k účinné participaci na demokratické kultuře a k pokojnému soužití v kulturně rozmanitých společnostech. Tento model je výsledkem intenzivní dvouleté práce a během mezinárodních konzultací byl podpořen předními odborníky ve vzdělávání. Nabízí pevné a široké konceptuální základy pro budoucí rozvoj vzdělávacích kurikul, postupů a hodnocení ve vzdělávání k demokratickému občanství a k lidským právům. Model pomůže utvářet vzdělávací systémy, které žáky a studenty připraví pro život zodpovědných a respektujících demokratických občanů.

Tato brožura obsahuje shrnutí textu Kompetence pro demokratickou kulturu a je vhodná zejména pro rychlé a snadné odkazování. Plný text je dostupný v publikaci Rady Evropy ISBN 978-92-871-8237-1.

www.coe.int

Rada Evropy je přední lidskoprávní organizací kontinentu. Zahrnuje 47 členských států, z nichž 28 je členy Evropské unie. Všechny členské státy Rady Evropy podepsaly Evropskou úmluvu o lidských právech, dohodu určenou k ochraně lidských práv, demokracie a právního státu. Evropský soud pro lidská práva dohlíží na dodržování úmluvy v členských státech.

**CENTRUM
OBČANSKÉHO
VZDĚLÁVÁNÍ**

www.obcanskevzdelavani.cz

